

Overbodige informatie kan ongelezen blijven

Snellezen in groep 8

Elk jaar maken leerlingen de overstap naar het voortgezet onderwijs. En elk jaar weer buigen leraren zich over de vraag hoe leerlingen op die stap voorbereid moeten worden. Op De Hovenschool in Deventer ontstond het idee om aan een programma studievoordigheden een onderdeel 'snellezen' toe te voegen. In dit artikel wordt die keuze verantwoord, de opzet van het programma beschreven en de eerste ervaringen gedeeld.

Eva maakt een werkstuk over lieveheersbeestjes. Ze vraagt zich af hoeveel pootjes dit diertje heeft. Ze pakt een boek over insecten en zoekt in de inhoudsopgave waar ze informatie over lieveheersbeestjes kan vinden. Het betreffende hoofdstuk leest ze diagonaal en 'koppen snellend' door. De alinea over de poten van het lieveheersbeestje leest ze aandachtig door en ze bekijkt de illustratie. Daar vindt ze het antwoord op haar vraag.

Er zijn helaas maar weinig leerlingen zoals Eva, leerlingen die zich vragen stellen, een leesdoel bepalen en die snel en efficiënt schakelen tussen verschillende leesaanpakken. De meeste leerlingen zijn 'noodzaaklezers', die passief en volgens een standaardaanpak te werk gaan.

Op De Hovenschool bespraken de leraren van groep 8, Marlies de Boer en Dick Brilleman, dit probleem met hun ib'er, Angelique Schilstra. Samen kwamen ze op het idee een snelleescursus te ontwikkelen, die zou kunnen bijdragen aan een actievere leeshouding en die leerlingen handvaten zou kunnen geven om efficiënt met verschillende soorten teksten om te gaan. Het werd een programma van twintig lessen voor tien weken, met aandacht voor het bewust worden van de eigen manier van lezen, met oogtrainingsoefeningen en met oefeningen om de techniek van het le-

zen te versnellen en om ervaringen op te doen met verschillende leesaanpakken.

Snel waar het kan, langzaam waar het moet

Snellezen is voor veel basisschoolleraars onbekend terrein. Die onbekendheid zou tot het misverstand kunnen leiden, dat alle teksten volgens snelleestechneken gelezen zouden moeten worden. Dat is zeker niet het geval. Soms is langzamer lezen zelfs wenselijk! Zo wil je het nieuwste boek van je lievelingsschrijver niet in een half uur uit hebben. Daar wil je zo lang mogelijk van genieten! Bij het aanleren van snelleestechneken gaat het erom te leren om snel te lezen waar het kan ('fluency') en langzaam waar het moet. Snellezen is niet hetzelfde als goed lezen, maar geoefende snellezers hebben wel geleerd leesdoelen te stellen en bij het lezen verschillende leesaanpakken snel en flexibel in te zetten.

Weet hoe je leest

Beginnende lezers lezen hardop. Dat vocaliseren kweekt vertrouwdheid met het geschreven beeld en de daarbij behorende klanken. Het vergroot ook de kans op begrip. Een ongelukkig gedecodeerd woord uitspreken leidt vaak toch tot begrip: /b/ ... /ee/ ... /r/ ...? Oh, er staat beer!

Dat vocaliseren vermindert als kinderen leesvaardiger worden, maar ook tijdens

stilleesmomenten in hogere groepen wordt er nog veel gepreveld, of lezen kinderen zichzelf met een innerlijk stem voor. Dit subvocaliseren wordt in die leesfase onbewust ingeslepen en is daarna een vrij hardnekkig verschijnsel. Zelfs volwassenen spannen vaak de stemlippen (niet de stembanden) bij het lezen aan en lezen zichzelf innerlijk voor.

Tijdens de snelleescursus worden leerlingen bewust gemaakt van dit residu uit de aanvankelijke leesfase. Ze leren inzien dat ogen sneller kunnen lezen als er niet onder de hersenpan geresoneerd wordt of met het strottenhoofd gelezen. Ze leren het voorleesstemmetje 'uit' te zetten, zodat teksten niet meer woord voor woord gelezen en er grotere sprongen door een tekst gemaakt kunnen worden. Lezers die stoppen met 'inner speech' gaan bij zo'n 300 à 400 woorden per minuut 'door de geluidsbarrière'. Verder oefenen kan daarna ook bij basisschoolleerlingen wel tot een verdriedubbeling van de leessnelheid leiden.

Dat vraagt wel om een agressieve leeshouding. Snellezers vallen een tekst aan. En natuurlijk is er niets mis mee om op een zondagmiddag bij het lezen in slaap te vallen, maar in de klas vereist efficiënt en snel lezen geestelijke arbeid. Dan moet je je gedachten erbij hebben, bij de aanpak van een tekst en bij het vat krijgen op de inhoud.

Oog oefeningen, chunken, regressie en tempo maken

Ogen moeten in topconditie zijn bij het snellezen. Daarom zijn oogtrainingsoefeningen toegevoegd aan het programma. Denk daarbij onder meer aan visuele discriminatieoefeningen, die onder tijdsdruk uitgevoerd moeten worden en aan oefeningen als het flitsen van woorden.

In de cursus zijn ook oefeningen opgenomen waarmee de techniek versneld wordt. Het gaat daarbij onder andere om chunken, het tegengaan van regressie en om tempo maken.

Ogen maken bij het lezen sprongetjes over de tekst, van woordgroep naar woordgroep (ook wel chunks genoemd). Dat springen door de tekst wordt daarom chunken genoemd. Tussen de chunks door stellen de ogen scherp en worden (woord)beelden op het netvlies geprojecteerd. Tijdens die fixatiemomenten, met een soort universele 'sluittijd' van 0,25 seconden, zien lezers maar een paar letters scherp. In de periferie daarvan zijn letters maar vaag waarneembaar.

Hoe minder chunks er per regel nodig zijn, hoe sneller er gelezen wordt. Daarom beginnen snellezers niet bij de eerste letter, maar pas bij het tweede of derde woord op de regel. Oefeningen kunnen ook helpen om tekstregels in betekenisvolle blokjes op te delen, zodat er efficiënt gechunkt wordt en een tekst goed begrepen kan worden.

Ook het vergroten van de blikbreedte maakt deel uit van de cursus. Lezers kunnen zichzelf trainen meer gebruik te maken van informatie uit de periferie rond fixatiepunten. Snellezers nemen soms wel tot twintig tekens tegelijk waar. Zij zijn kampioenen in radend lezen en verstaan de kunst om bij fixaties vaag waarneembare tekens uit de periferie bijna altijd goed te raden. Daarvoor is een actieve leeshouding een must. Er moet gedacht worden, geassocieerd, voorspeld, informatie toegevoegd en logische verbanden gelegd worden.

In de cursus is ook de gewoonte om in een tekst terug te kijken en passages te herlezen (regressie) bij veel leerlingen afgeleerd. Dit twee-stappen-vooruit-en-een-terug-principe vertraagt en is voor het decoderen en begrijpen van een tekst zelden functioneel. Het is af te leren door met een pen of vinger mee te bewegen over een tekst.

Tijdens de training is er gelezen met een metronoom. Bij elke tik moesten de leerlingen aan het eind van een regel zijn. Door de metronoom geleidelijk sneller te laten tikken, werden de leerlingen een beetje 'opgejaagd'.

Snelleestechnieken

Afhankelijk van teksten en leesdoelen hebben leerlingen ook leren kiezen tussen verschillende leesaanpakken. Selectief opzoekend lezen pas je bijvoorbeeld toe als je je afvraagt hoe die professor ook al weer heet

in dat ene Harry Potterboek. Bij skimmend lezen zoek je kernwoorden in een tekst als bij een telegram en ga je zigzaggend of diagonaal lezend te werk. Bij koppensnelend lezen loop je de titels en koppen langs om een indicatie te krijgen van de tekst en bij oriënterend lezen blader je door een boek, lees je de titel, kijk je wie de auteur is, bekijk je de inhoudsopgave en de plaatjes en lees je de inleiding, het voorwoord en de flaptekst. Dat kan bijvoorbeeld geoefend worden met boeken die kinderen in de brugklas zullen moeten bestuderen.

De leerlingen van De Hovenschool reageerden positief op het programma. Het ingebouwde wedstrijelement (wedstrijdjes met jezelf) werkte motiverend om snel te durven lezen. Na een week of zes begonnen sommigen zich wel te ergeren aan het getik van de metronoom. Die werkvorm moet misschien maar vervangen worden door het lezen met een leesliniaal.

Verder waren er genoeg positieve punten om het programma volgend jaar in een nieuwe groep 8 te herhalen, al is er ook het besef dat de vaardigheid onderhouden moet worden, wil het effect blijvend zijn.

René Berends is docent Nederlands en onderzoeker in het lectoraat Vernieuwingsonderwijs aan de pabo van Saxion in Deventer. En vanaf nu ook redactielid van MeerTaal.